

АЛІЄВ Роман Вагіфович,

доцент кафедри операційного права
навчально-наукового інституту воєнної
історії, права та соціальних наук
Національного університету оборони
України, кандидат юридичних наук,
доцент

ІСТОРІЯ ПРАВА УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА: ВІЙСЬКОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

...В час відродження України, відновлення її державного життя пошириться неминуче в українському суспільстві, а зокрема серед української молоді, її інтерес до рідного українського права. Без знання ж права, права національного, не можна будувати і самої ж держави, в основі якої і повинно бути право.

Ростислав Лащенко

Щоб пізнати сьогодення, необхідно вивчати минуле. На наш погляд, воєнна історія як галузь історичної науки, що досліджує теоретичні і науково-методичні проблеми історії війн, воєнного мистецтва, воєнної думки, військових формувань, збройних сил, їх видів, родів військ та їх всебічного забезпечення, недостатньо опікується питанням становлення та розвитку історії права українського війська як одного з елементів української ідентичності.

Історичний огляд еволюції права українського війська у своїх наукових працях проводили вчені-історики та українські правознавці, як Н. В. Атаманова, М. М. Бедрій, О. Й. Вовк, Б. Г. Головка, А. О. Гурбик, А. І. Козаченко, Л. І. Кормич, В. П. Лакизюк, Р. М. Лащенко, І. Я. Терлюк, С. П. Сегеда, Ю. В. Сокур, М. Г. Тараненко, М. М. Тараненко, В. П. Шевчук, Я. В. Шевчук, В. М. Щербатюк, Д. І. Яворницький, А. І. Яковлів, які у своїх наукових розвідках досліджували питання витоків права українського війська (військового права) від Київської Русі до сучасності. Їх дослідження дають змогу зрозуміти, як українська правова система формувалася, змінювалася під впливом соціальних, економічних, політичних та воєнних чинників.

На енциклопедичному рівні значна кількість дефініцій, які стосуються історії права українського війська, розміщені в численних історичних та юридичних енциклопедіях (довідниках), наприклад, Енциклопедії історії України (10 томів), виданій у 2003–2013 роках у Києві у видавництві «Наукова думка» під егідою Інституту історії України Національної академії наук України під головуванням В. А. Смоля [1].

Шеститомна Юридична енциклопедія – перша в Україні багатотомна систематизована наукова праця про державу і право, підготовлена колективами Інституту держави і права імені В. М. Корецького та Національної академії наук України під головуванням Ю. С. Шемшученка [2].

Вивчення історії права українського війська дає змогу краще усвідомити необхідність розроблення сучасних військово-правових концепцій, що надихає на подальший розвиток комплексної галузі військового права, запровадження нового специфічного, комплексного інституту операційного права та зрештою впливає на формування Української державності.

З цього приводу Б. Г. Головка зазначає, що на початкових етапах становлення української державності, в тому числі права українського війська, провідне місце посідали норми звичаїв і звичаєвого права. З XIV ст. звичаї залишаються допоміжними джерелами, а на перший план виходять Литовські статuti, військові (князівські) привілеї, військові статuti, військові артикули [3, с. 94]. На думку дослідників, різні правові норми, які діяли в Україні, часто суперечили нормам Литовського статуту 1588 р., а ті – магдебурзькому праву, що виникло ще у XIII ст. і діяло в українських так званих привілейованих містах.

Історично склалося, що козаки всіляко противилися правничим нововведенням московського правителя, який через Малоросійську колегію¹ намагався підпорядкувати собі Генеральну військову канцелярію, суди та скарбницю. Обраний гетьманом Данило Апостол ініціював розроблення кодифікованого законодавчого акта, який би регулював найважливіші державні, військові та суспільні відносини, дав змогу реорганізувати судоустрій та збалансувати державне і суспільне життя України як автономної одиниці росії, однак росія постійно намагалася її обмежити. Дослідники зазначають, що складання цього кодексу, який іменувався «Права, за якими судиться малоросійський народ», тривало близько 15 років і було завершене фактично через 10 років після смерті Данила Апостола, тобто документ виявився запізнлим, оскільки Сенат уже підготував плани «охоплення» Гетьманської України законами Російської імперії [4, с. 39].

Таким чином, досліджуючи історичні факти побудови української державності, слід зазначити, що всюди простежується військовий аспект правового розвитку України. Цінність історико-правового дослідження української ідентичності, на наш погляд, полягає у своєчасності і необхідності визнання історичних помилок та їх врахуванні у майбутньому в соціальних та правових процесах, які відбуваються протягом історії розвитку держави і права. Саме українське військове право є тим «плацдармом», де активно впроваджуються нові для нашої правової системи джерела права – військове,

¹ Малоросійська колегія – центральний орган державного управління Російської імперії у справах Гетьманщини, яка була утворена Петром I та скасована після обрання гетьманом Данила Апостола.

операційне, військово-адміністративне, тобто ті, які визначають військові аспекти правового розвитку України.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія історії України : в 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (гол.) та ін. Київ : НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України». 2003.
2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Київ : Укр. енциклопедія, 1998.
3. Головка Б. Г. Становлення військового права на українських землях у V ст. до н. е. – XVI ст. *Forum Prava*, 2022. № 73 (2). С. 94-101. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/094-101-2022-2-FP-Golovko_10.pdf (дата звернення: 06.02.2026).
4. Лакизюк В. П. Полкові суди козацької доби та гетьманської України (XVI–XVIII ст.). *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 3 (67). С. 36–39.

АНДРУХІВ Олег Ігорович,
професор кафедри права
імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»,
доктор юридичних наук, професор

ПРАВО НА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В УМОВАХ ГЕНОЦИДАЛЬНОЇ ВІЙНИ РФ

Сучасна агресія росії проти України трансформувала усталену систему координат у сфері прав людини, оголивши кризу міжнародних безпекових механізмів. Ця війна має виразний екзистенційний характер, оскільки її метою є не просто окупація території чи зміна політичного режиму, а фізичне та ментальне знищення української нації як такої, тобто культуроцид та геноцид. У цьому контексті категорія «українська ідентичність» перестає бути суто культурологічним поняттям і набуває чіткого юридичного змісту як об'єкт правового захисту. Російська практика на окупованих територіях (депортація дітей, заборона мови, знищення підручників, катування за національною ознакою) свідчить про те, що саме приналежність до української спільноти є підставою для порушення права на життя. Відтак, актуалізується проблема переосмислення каталогу прав людини, де право на збереження власної ідентичності (колективної та індивідуальної) стає передумовою фізичного виживання. Юридична наука повинна сформулювати доктрину, в якій захист ідентичності є не факультативним культурним правом, а імперативом національної безпеки.

З огляду на зазначене, виникає потреба теоретико-правового обґрунтування права на збереження національної ідентичності як базового